

ברכת אירוסין לחרש וחרשת

מאת הרב אביעזר ציצוביץ

א

בחרש שנשא חרשת, אם היו מברכים ברכת אירוסין או לא.

מדברי הנודב"י משמע שהוא בעצמו חידש לדעתו, שאין לברך ברכת אירוסין בחרש שנשא חרשת, והמנהג היה בעולם שכן היו מברכים. וכן משמע מדברי רעק"א ביור"ד סימן א' שהמנהג היה שמברכים ברכת אירוסין בחרש שנשא חרשת, והביא את לשונו לקמן.

והנה שאלתי את החזנים של כאן בתל-אביב איך המנהג, ואמרו שנהגו לברך אף בחרש שנשא חרשת ברכת אירוסין.

והנה מדברי הנוב"י משמע שעיקר החשש מפני ברכה לבטלה, כיון שהחיוב הוא על החתן לברך ותקנו שהמסדר מברך במקומו, וכיון שהחתן אינו שומע ולא יכול לענות אמן הוה ברכה לבטלה.

ונראה שאפשר למצוא מקור לזה שנהגו לברך ברכת אירוסין לחרש שנשא חרשת מדברי ה"ב"י באה"ע סימן ל"ה, שכתב שם: וכתב הר"ן וא"ת היכן מצינו ברכה כגון זו, שמברכים על האיסור, ז.א. שמברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוטות. והלא אין מברכים שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוטתו. ועוד למה אין מברכים במטבע קצר, אשר קידשנו על הקדושין, כמו שמברכים על כל מצוה במטבע קצר על המילה ועל השחיטה. יש לומר דודאי אין ברכה זו ברכת המצוה ממש, שאי אפשר לברך כפי מה שראוי לברך בברכת המצוות, שאין לברך ב-

נשאלתי: חרש חרשת שנשאו זה לזה, איש לברך ברכת אירוסין תחת החופה? בנודע ביהודה תנינא סימן א כתב: וידע מעלתו שגם בנושאי חרש אני מסופק בברכות, כי ברכת אירוסין על החתן לברך. והרמב"ם בתשובה כתב שאם אחר מברך הוי ברכה לבטלה, רק החתן בעצמו יברך, והנה מנהג ישראל אינו כן, והמסדר קדושין מברך, וכתב הב"ש שהוא הטעם, שלא לבייש את עם ארץ שאינו יודע לברך. על כל פנים, עיקר הברכה להוציא את החתן. וכיון שהוא חרש שאינו שומע, אינו יוצא בברכה זו, ואיך יברך המסדר. ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכא בברכה ומוציא המסדר את הכלה. אמנם חרש שנשא חרשת ודאי לדעתי אין כאן ברכה, ואפילו הכי מקרי נשואין, כמבואר ביבמות פרק חרש ב' משנה: ב' אחין חרשין נשואים לשתי אתיות חרשות ע"ש, הרי שקורא זה נשואין. עד כאן דברי הנודע ביהודה.

אם כן לפי דעת הנוב"י, אין לברך ברכת אירוסין בחרש שנשא חרשת, אולם בחרש שנשא פקחת מצד הנוב"י לומר שאפשר שהמסדר מברך בשביל הפקחת והיא תענה אמן.

וכן כתב הגאון רעק"א בהגהותיו על ש"ע אבה"ע סימן ל"ד: חרש שאינו שומע שנשא חרשת שאינה שומעת אין לברך כלל תשובות נוב"י סימן א'.

והנה יש לחקור איך היה המנהג בישראל

אף שאין יכולים לענות אמן, אבל כל הקהה השומעים את הברכה יענו אמן על ברכת שבת זו, כיון שברכה זו היא כללית ונתקנה על קדושת כלל ישראל.

והנה ביורה דעה סימן א' כותב הט"ז בס"ק י"ז דמשה השומע ואינו מדבר שוחט אפילו לכתחילה, אם אחר מברך ברכת השחיטה דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול, אלא עיקר הכוונה לתת שבת והודיה להקב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה, וזוה ודאי כל ישראל שייך באותה ברכה, שהרי על כלם יש איסור, אלא שאין מקום לברך שבת זה אלא בשעת שחיטה. ומשה ניחא בברכת אירוסין שהחתן מארס והרב מברך דגם שם מברך על איסור עריות שאסור לכל ישראל, הרי שהט"ז סובר ג"כ שברכה זו של אירוסין, היא ברכת כללית.

והנה בחידושי רעק"א ביורה דעה שם כתב על דברי הט"ז אם באנו לדמותו לברכת אירוסין, א"כ גם במדבר ואינו שומע ישחוט לכתחלה, דהברכה אינה מוטלת דוקא עליו, וכמו בברכת אירוסין והחתן אינו שומע, דמ"מ רב מברך, ואולי דהתם, כיון דא"א בענין אחר, אבל הכא מתמירין ליתן לאחר לשחוט.

מדברי רעק"א אלה משמע פשוט שהיה המנהג לברך ברכת אירוסין אף שהחתן אינו שומע ואינו יכול לענות אמן, ואף בחרש שנשא חרשת. מדמדמה שחיטה לאירוסין, ואף שהגאון רעק"א באה"ע מביא את הנוב"י שהרש שאינו שומע לא יברך כלל ברכת אירוסין. זה כתב לפי דברי הנוב"י, אבל ביורה דעה כתב לפי המנהג שכן היו מברכין בחרש ברכת אירוסין כמו שכתב: כמו בברכת אירוסין והחתן אינו שומע, מ"מ הרב מברך. משמע לדידיא שכן היו נוהגין לברך ברכת אירוסין בנשואי חרש וחרשת.

שעת הקדושין אשר קדשנו במצותיו וצונו על הקדושין, משום דאין מברכים על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי הא דאכתי מיחסרה מסירה לחופה, ובשעת כניסה לחופה, אי אפשר לו לברך על קדושין וחופה, כיון שכבר קידש מזמן מרובה וכשבא לקדש ולכנס כאחד נמי לא ראוי לתקן לו ברכה בפני עצמה, כדי שיהא ברכה שוה לכל. וכיון דברכת המצוה ממש אי אפשר, לא רצו להוציא מצוה זו בלא ברכה כלל ותקנו לברך בה על קדושתן של ישראל, והיינו שהקב"ה בחר בהם וקידשם בענין הזווג באסור להם ובמתור להם והיינו שצוה על העריות. וכדי שלא יטעה השומע לומר שבר קדושין אלו בלבד הותרו המתרות, הוצרכו והזכיר היתרון, דהיינו על ידי חופה וקדושין, לומר ואסר לנו את הארוסות בלאו דלא תסור, עד כאן לשון הר"ן.

והרא"ש הקשה ג"כ קושיות אלו ותירץ כנ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוות, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פי"ג לגש וקיים מצות פריה ורביה, אינו מחויב לקדש אשה, והלכך לא נתקנה ברכה במצוה זו אף בנושא אשה לשם פריה ורביה, כיון שאפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קדושין. וברכה זו נתקנה לתת שבת להקב"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המתרת לנו ולא אחת מן העריות וכו'.

א"כ לפי הרא"ש והר"ן הרי ברכת האירוסין אינה ברכה על המצוה ואינה מוטלת על החתן שרוצה לקיים את המצוה לברך על המצוה, אלא ברכה זו היא ברכת שבת והודיה על קדושת ישראל שאומרים אותה בשעת קדושין, וברכת שבת זו יכול המסדר לאומרה בשעת קדושין גם בלי למלאות מקומו של החתן. וכן המנהג שהמסדר מברך ברכה זו. וכיון דנשואי חרש וחרשת יש להם דין נשואין מדרבנן, שחכמים תקנו להם נשואין, לכן המסדר מברך ברכה זו אפילו בנשואי חרש וחרשת

ב. אנוס בגלוח בשבת

בתשובת "הר צבי" יור"ד סימן קמ"ד ישנה שאלה באחד, שהיה אנוס להעביר שער הזקן בשבת, והיו שתי דרכים: א. שיגלח בתער ע"י נכרי, או להעביר בסם ע"י עצמו והשאלה היתה איזו דרך שיבחר לו אדם זה, כדי לעבור על איסור יותר קל.

והנה הגאון זצ"ל שקיל וטרי ומחלק בין נוטל ביד דליכא רק איסור שבות, דלאו אורייה היה לתלוש שער ביד ובין מעביר השער בסם דאורחיה הוא. דכן הדרך להעביר השער בסם, ובהא גם רבנן מודו לר"א דהוה מלאכה דאורייתא, דהסם במקום הכלי הוא. ואם מגלח ע"י סם הוה חילול שבת דאורייתא. לכן יותר נכון שיתגלח ע"י נכרי, שלא יהא בזה חילול שבת דאורייתא, ולגבי זה הוה הקל יותר.

ואף דבגלוח יש ה' לאוין ובשבת יש רק חד לאו ובסם הוא עובר רק איסור שבת לחודא, זה אינו, כי שיעור חיובא דשבת הוא בתלישת שתי שערות, ומוטב לו לעבור בשבת בשב ואל תעשה חמשה לאוין מלעבור בקום ועשה על חילול שבת כפול פי מאה.

ותמוה לי מדוע לא דן הגאון זצ"ל בזה שגילוח הזקן בשבת הוא מלאכה שאינה צריכה

לגופה, שהרי אינו צריך להשערות, אלא רוצה להפטר מהן? ולא דמי לגוזז שצריך להגזיזה לאריגה, וזה גוזז שהמלאכה היתה במשכן ושם היתה הגזיזה מלאכה הצריכה לגופה, והרי רוב הפוסקים סוברים כי מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדרבנן.

והסוגיא בשבת דף צד ע"ב, הנוטל צפרניו זו בזו וכן שעריו, ר"א מחייב וחכמים אוסרים משום שבות, ובגמרא שם אמר ר"א מחלוקת ביד אבל בכלי חייב, לא אזלא אליבא דר"ש דסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור.

ועיין שם בתוס' ד"ה אבל בכלי ד"ה חייב: כתבו היינו כרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה וכו'.

הרי שלהלכה גילוח שער בשבת הוה מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור אבל אסור.

א"כ, אם יתגלח ע"י סם, הוא עובר רק איסור דרבנן, אבל בגילוח ע"י נכרי יש לפי עמים איסור דאורייתא אם הניקף מסייע לה' מקיף, כמו שכתוב בש"ע יור"ד קפ"א סעיף ד' גם הניקף חייב אם סייע בדבר, שמטה עצמו אליו להקיפו. אבל איסורא איכא אף ע"פ שלא סייע, לפיכך אסור להיות ניקף ע"י עובר כוכבים.

אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק וגו' (תהלים ק"מ) בא וראה מה בין יוצאי מצרים שהן מזרע של יעקב ובין העכו"ם, שהן מזרעו של עשו. יוצאי מצרים מצוה מאה מצוות, ומהו המצוה האחת שהיתה בידם? שעשו כולם אגודה אחת וכתרו ברית לגמול חסד זה עם זה ולשמור ברית המילה ושלא להניח לשון בית יעקב.

(אליוזו רבא כ"ד)